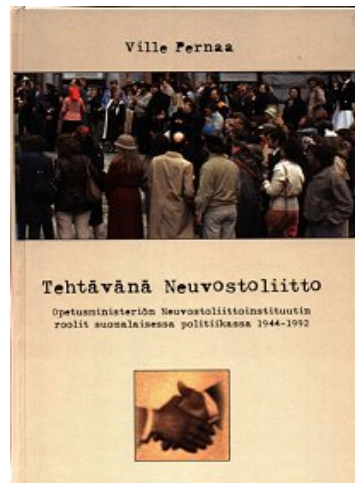

Tehtävänä Neuvostoliitto

Ville Pernaan väitöshaastattelu

Lauantaina 9. helmikuuta 2002 kello 12 käsiteltiin Turun yliopistossa valtiot. lis. Ville Antti Pernaan väitöskirja "Tehtävänä Neuvostoliitto. Opetusministeriön Neuvostoliittoinstituutin roolit suomalaisessa politiikassa 1944–1992". Virallisena vastaväittäjänä toimi prof. Juhani Suomi ulkoasiainministeriöstä ja kustoksena prof. Timo Soikkanen. VTL Ville Perna on syntynyt 1974 Paimiossa ja kirjoittanut ylioppilaaksi 1993 Paimion lukiosta.

Kuka olet ja miten olet päätenyt väittelemään tästä aiheesta?

– Nimeni on Ville Perna ja olen 27-vuotias erikoistutkija Turun yliopiston poliittisen historian laitokselta. Tutkijaksi ajauduin sattuman kautta, kun suunnittelemani vaihto-opiskelu Liverpoolissa vaihtui Neuvostoliittoinstituutin historian kirjoittamiseen tilaustyönä.

Miten luonnehtisit tutkimuksesi keskeisiä kysymyksiä ja tuloksia?

– Heti tutkimustyön alkuvaiheissa kävi ilmi, että tutkimukseni kohteena oleva Neuvostoliittoinstituutti on ollut erittäin poliittinen virasto ja sen historia on ollut tiiviissä kytkenässä suomalaisen politiikan vaiheisiin ja muutoksiin. Siksi keskeiseksi kysymykseksi muovautui kysymys instituutin muuttuvista rooleista suomalaisessa politiikassa. Keskeisenä tuloksena voisi pitää uudenlaista kokonaistulkintaa Neuvostoliiton ja Suomen naapurisuuden vivahteista sekä tämän naapurisuhteen ulottuvuuksista suomalaisessa politiikassa.

Millaiset olivat instituutin syntyvaiheet?

– Tärkein taustatekijä "Neuvostoliittoa tutkivan instituutin" - kuten luonnehdinta tuolloin kuului - syntymiselle oli jatkosodan päättymisen myötä syntynyt uusi tilanne suomalais-neuvostoliittolaisissa suhteissa. Suomessa poliittiset piirit halusivat korjata ensimmäisen tasavallan laiminlyöntejä kukin omasta näkökulmastaan, ja tähän uuteen alkuun myös instituutin perustaminen kytkeytyi. Sitä ajoivat niin valvontakomission ja suomalaisen äärivasemmiston nokkamiehet kuin osa yliopistopiireistäkin.

Vuosien 1944 - 1992 aikana Suomen ja Neuvostoliiton suhteet vaihtelivat. Miten ulkopoliittisten säätilojen vaihtelut näkyivät instituutin toiminnassa?

– Instituutti oli erittäin herkkä suomalais-neuvostoliittolaisten suhteiden muutoksille. Kaikkein selkein esimerkki on 1940-luvun lopun käänne, jolloin ns. vaaran vuosien "edistyksellisestä" hankkeesta tuli yleispoliittisen muutoksen myötä mitä "taantumuksellisin" neuvostovastainen projekti. 1960- ja 1970-luvun taitteessa alkanut ystävyyssuhteiden verkoston tihentyminen näkyi niinkään konkreettisesti instituutin roolin ja toiminnan vahvistumisena. 1980-luvun lopulla itänaapurissa alkanut suuri murros hyödytti Suomen ja Neuvostoliiton välille rakennetun keskiteytyn yhteistyöjärjestelmän.

Liittyikö tutkimuskohteeseesi mielestäsi poliittisesti arkaluontoisia / vaikeita kysymyksiä?

– Teemojen arkaluontoisuus ja vaikeus riippuu siitä kenen kannalta asioita katsoo. Takavuosikymmenen toimijoista osa saattaa kokea jotkut tutkimukseeni liittyvät kysymykset vaikeiksi. Itselleni ideologiset tai poliittiset kysymykset eivät tuottaneet vaikeuksia, mutta sensijaan yksittäisten ihmisten vaikeista kohtaloista tai ratkaisuisista kirjoittaminen on aina tarkan harkinnan paikka.

Toteat väitöskirjassasi, että Instituutti edusti Suomen ns. virallista ulkopoliittista linjaa, jossa oli vivahde-eroja ja liikkumavaraa. Tietyissä reunaehdoissa oli kuitenkin pysyttävä (ja ilmeisesti tasapainoiltava sekä "neuvostovastaisuuden" että "neuvostomyönteisyyden" syytöksiä vastaan). Mainitsisitko joitakin esimerkkejä tästä?

– Suhtautuminen länsimaiseen sovjetologiaan on konkreettinen esimerkki "neuvostovastaisuuden" ja "neuvostomyönteisyyden" välimaastossa taiteilemisesta. Sovjetologian viriäminen Suomessa 1960-luvun puolivälissä pakotti instituutinkin ottamaan kantaa alan yhteistyöhön ja julkaisuhankkeisiin. Länsimainen sovjetologia torjuttiin, mutta samoin tehtiin neuvostopropagandan julkaisemiselle yhteistyössä virallisten neuvostotahojen kanssa.

Millaisia olivat Neuvostoliittoinstituutin suomalaiset ja neuvostoliittolaiset yhteistyötahot (yhdistykset, järjestöt, puolueet, yhteisöt, liikkeet)?

– Instituutin keskeisimmät sidosryhmät Suomessa olivat Suomi-Neuvostoliitto-Seura, joka oli erittäin tärkeä varsinkin alkuvuosina ja opetusministeriö, johon instituutin kontaktit olivat erittäin tiiviit 1970-luvulta aina 1990-luvulle asti. Neuvostoliiton puolella

korkeakouluministeriö ja kulttuuriministeriö olivat keskeisimpiä monien kirjastojen ohella.

Entä sitten Instituutin loppuvaiheet? Neuvostoliiton uudistuspolitiikka ja nopea hajoaminen?

– Neuvostoliiton hajoaminen oli nopea ja yllättävä prosessi, ja siltä se näytti instituutin kauttakkin katsottuna. Esimerkiksi keskitetyn korkeakoulu- ja kulttuurivaihtojärjestelmän romahtaminen muutamassa vuodessa sen jälkeen, kun systeemejä oli pari vuosikymmentä rakennettu oli rajua muutos.

Kipinä väitöskirjatutkimukseen syntyi tilaushistoriana syntyneen gradun pohjalta. Millaiseksi koit pro gradu -työn luonteen? Oliko kirjoitussopimuksen laatiminen ja kysymyksenasettelu helppoa?

– Instituutin varhaisvaiheet ja suomalaisen politiikan kiemurat 1944-1956 osoittautuivat hyväksi ja varsin "tutkimukselliseksi" aiheeksi. Jatkossa varsinkin 1970- ja 1980-lukujen kohdalla instituutin rooli suomalaisessa politiikassa kasvoi niin paljon, että tarkempi rajaaminen olisi saattanut olla paikallaan. Kirjoitussopimuksen laatimisessa olin täysi untovikko, ja olenkin Paikallishistorian toimistolle ja alkuvaiheen gradu-ohjaajalleni professori Jorma Kalelalle erittäin kiitollinen sopimusteknisistä neuvoista.

Esittikö tilaaja gradu- tai jatkotutkimusvaiheessa omia vaatimuksiaan, vai suhtautuiko avoimesti tutkijan työhön?

– Tilaaja eli Venäjän ja Itä-Euroopan instituutti antoi minulle todellakin vapaat kädet, apua ja pääsyn koko arkistoon jne. Mieleeni on jäänyt tilaajan ohjeistus aivan työn alkumetreiltä: "Tämä täytyy sitten kirjoittaa niin, että sitä jaksaa joku lukeakin. Kyllä siinä pari skandaalia täytyy olla!"

Miten sujui haastattelujen teko, muistelivatko haastateltavat mielellään, vai oliko maaniteltava?

– Tekemäni parikymmentä haastattelua sujuivat suurimmalta osalta mukavasti ja olivat erittäin hyödyllisiä tällaisessa aiheessa, jossa asiakirjoja on usein laadittu suodatin päällä. Kuuntelevalla otteella ja ennen kaikkea hyvällä valmistautumisella haastattelusta tulee onnistunut. Hyvällä pohjatyöllä voi myös osoittaa haastateltavalle, että kyseessä on tärkeä asia.

Mitkä tutkimustuloksesi / havaintosi koit itse kiinnostavimpina / yllättävimpinä?

– Näitä on paljon. Aloitin opiskeluni ja työni keskellä kovinta suomettumiskritiikin vaihetta, ja odotin sormet syyhyten pääsemistä 1970-luvun kimppuun. Lopulta 1970-luku osoittautui byrokraattisemmaksi ja vähemmän dramaattiseksi kuin Neuvostoliiton romahtaminen, puhumattakaan 940- ja 1950-luvun taitteesta.

Urheilukilpailuista tuttu loppukysymys: Miten tästä eteenpäin?

– Työskentelen nyt eduskunnan 100-vuotishistoriasarjan parissa, jossa vastuulleni kuuluvat osiot median ja eduskunnan suhteista sekä suomalaisesta koulutuspolitiikasta 1970-luvulta nykypäiviin. Tällä hetkellä työn alla ovat median ja politiikan suhteet, ja se onkin

osoittautunut erittäin kiinnostavaksi ja värikkääksi aiheeksi. Myös väitöstutkimuksen aihepiiristä jäi mieleen muutama teema, joihin olisi mukava palata ilman opinnäytetyön tekemiseen liittyvää painolastia.

* * *

**Haastattelu:
Anu Lahtinen**

ENNEN JA NYT
Historian tietosanommat